

Serban Nichifor

Compositeur, Professeur

Roumanie, Bucarest

A propos de l'artiste

http://www.voxnovus.com/composer/Serban_Nichifor.htm

Qualification: PROFESSEUR DOCTEUR EN COMPOSITION ET MUSICOLOGIE

Site Internet: <http://romania-on-line.net/whoswho/NichiforSerban.htm>

Sociétaire : SABAM - Code IPI artiste : I-000391194-0

A propos de la pièce

Titre: MEDICINE ET MUSIQUE (1)
[MEDICINA SI MUZICA (en Roumain)]

Compositeur: Nichifor, Ermil

Licence: Domaine Public

Instrumentation: Théorie de la musique

Style: Contemporain

Commentaire: En collaboration avec Constantin BOCARNEA

Serban Nichifor sur [free-scores.com](http://www.free-scores.com)

http://www.free-scores.com/partitions_gratuites_serbannichifor.htm

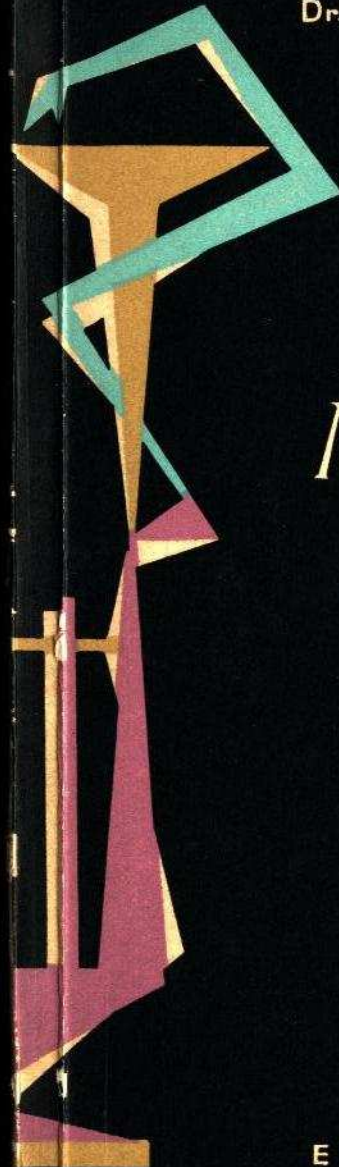
- Contacter l'artiste
- Commenter cette partition
- Ajouter votre interprétation MP3
- Accès partition et écoute audio avec ce QR Code :

Dr. E. NICHIFOR Dr. C. BOCIRNEA

MEDICINA și MUZICA

EDITURA MEDICALĂ

J. Nichifor

Dr. E. NICHIFOR Dr. C. BOCÎRNEA

MEDICINA
și
MUZICA

EDITURA MEDICALĂ
București, 1965

Mulți și-au pus întrebarea — între ei și cel ce seamănă aceste rînduri — de ce, dintre toți cei care exercită o profesiune intelectuală, un mare contingent de iubitori ai muzicii, de interpreți și compozitori amatori se recrutează din rîndul medicilor? Întrebarea este cu atît mai îndreptățită, cu cît la numărul mare de amatori se mai adaugă și acela al muzicienilor de profesie, care înainte de a deveni artiști au studiat medicina sau care au exercitat cu succes ambele profesiuni.

Cartea doctorilor E. Nichifor și C. Bocîrnea — scrisă cu reale calități literare, dovedind o temeinică documentare — răspunde la multe din întrebările legate de această bună conviețuire a muzicii cu medicina, contribuind eficient la îmbogățirea cunoștințelor cititorului.

Acceptînd cu plăcere invitația de a prefața această carte, îmi voi îngădui ca în rîndurile ce urmează să completez cele spuse de autori cu unele păreri exprimînd punctul de vedere al muzicianului, el însuși

pasionat de descoperirea acelor cauze care fac ca medicii să se simtă afiți de apropiați de arta muzicii. S-a spus de atâtea ori și de atâtea minți luminate că muzica este manifestarea cea mai directă și cea mai sinceră a sentimentelor, „un grai — cum spunea marele nostru George Enescu — în care se oglindesc fără posibilitate de prefăcătorie însușirile psihice ale omului, ale popoarelor” și caracterizând propria sa creație, compozitorul adăuga că, „n-am făcut altceva decât să traduc ceea ce auzeam cîntîndu-mi în inimă”. În lumina celor spuse de Enescu, legătura dintre muzică și medicină se poate explica în felul următor: după cum muzica este cea mai umană dintre arte, exprimînd „ceea ce cîntă în inimă”, principala ei sursă de inspirație fiind omul, bucuriile și suferințele sale sufletești, tot așa și medicina, mai mult decât oricare altă profesiune, este mai direct legată de om, de întreaga sa existență, „însoțindu-l de la naștere pînă la ultima sa răsufflare”, căutînd să prevină bolile, alinînd suferințele, salvînd vieți, printr-o intervenție deseori decisivă, în cazuri de primejdie. Mi se pare deci firesc ca cei ce au asemenea rosturi nobile, cei care „cu săgețile minții trebuie să pătrundă în adîncurile organismului nostru pentru a descifra semnele de boală”, să devină deosebit de sensibili și față de toate manifestările spirituale, să devină atît de receptivi față de ceea ce constituie una dintre cuceririle cele mai luminoase ale minții omenești — arta îndeosebi aceea a sunetelor, întregind astfel o activitate închinată binelui și adevărului științific, cu preocuparea lor cu frumosul, găsind în emoția estetică pe care o oferă opera de artă un puternic mijloc de reconfortare sufletească.

Oscar Wilde spune undeva în scrierile sale că se poate trăi și fără artă, dar că o asemenea viață este incompletă, fiind lipsită de izvorul dătător de bucurii, lipsită de euforia trăirilor estetice. Este lesne de înțeles ca cei care petrec o bună parte a vieții lor lîngă patul de suferință al bolnavilor, angajați deseori în lupta dramatică cu durerea și moartea, să prețuiască în mod

deosebit izvorul luminos de mari satisfacții spirituale al artei.

Multe din capodoperele muzicii universale, care constituie tot atâtea prilejuri de desfătare estetică, au putut fi scrise grație științei medicale, care în multe cazuri a reușit să prelungească viața amenințată de boală a cîte unui compozitor, sau, alinîndu-i suferințele, i-a redat puterea creatoare.

Autorii amintesc doar în treacăt că, „pe măsura creșterii eficienței mijloacelor de tratament, medicina a contribuit de-a lungul timpului la îmbogățirea creației multor artiști” și, vorbind în continuare de creșterea duratei medii a vieții, ei mai arată, că „asistăm azi la din ce în ce mai multe opere de artă de maturitate și la pericade de creație mai întinse”.

Medicina și muzica, în aparență două domenii afiți de îndepărtate, în realitate din timpuri străvechi într-o strînsă legătură! Ea a existat nu numai în îndepărtata epocă a magiei — cînd tămăduitorul de boli și muzicianul erau uniți în aceeași persoană și descîntecul era nelipsit în practica medicală — dar și în tot timpul drumului lor ascendent pe care l-au străbătut și medicina și muzica, ridicîndu-se cu timpul la mari înălțimi. Aceste legături dintre muzică și medicină vor exista atîta timp cît muzica va rămîne muzică, izvor de bucurii, cît își va păstra esența sa umană și rolul ei umanist de înfrățire a oamenilor. De aceea, mi se pare firesc ca medicii care prețuiesc arta muzicii pentru forța ei emoțională, care cunosc efectul ei binefăcător în meloterapie, să nu fie de acord cu unele tendințe care se manifestă în creația unor compozitori de azi din diverse țări, tendințe care se manifestă într-un exces de constructivism pur rațional, muzica devenind știință, sau experiment acustic.

Această prețuire a muzicii ca expresie a celor mai înălțătoare sentimente se desprinde și din activitatea susținută a celor două „Orchestre de muzică de cameră a medicilor”, din București și Cluj. Bach, Haendel, Mozart — cea mai mare parte a muzicii preclasice — constituie baza repertoriului acestor orchestre, al căror specific nu rezidă numai în caracte-

rul lor de cameră, ci și în dăruirea cu care medicii înțeleg să facă muzică, rezervând, după ore de încordată activitate profesională, o parte din timpul lor liber pregătirii meticuloase a concertelor. Nivelul artistic al acestor orchestre este astăzi considerabil. Al celui din București se datorește în bună parte inimosului său dirijor, eminentului șef de orchestră Mircea Cristescu, dar nu mai puțin și membrilor orchestrei, entuziasmului cu care urmașii lui Aesculap înțeleg să servească și cauza zeiței Euterpe.

Cartea aduce o interesantă contribuție în lămurirea unei serii de aspecte privind legătura medicinei cu muzica, folosirea ei ca mijloc terapeutic. Aduce multe date necunoscute privind relațiile amicale dintre muzicienii celebri și medicii lor curanți, date privind boala unor compozitori celebri etc. Este deosebit de interesantă partea care pune la punct vechi păreri eronate, care considerau geniul și talentul ca manifestări morbide, autorii lucrării demonstrând convingător că acestea sînt, dimpotrivă, însușiri care reprezintă un plus de forță spirituală.

Referindu-se la legăturile dintre muzică și medicină și afirmînd că „și una și cealaltă încearcă să mențină omului condiția sa umană”, autorii au definit cu claritate sfera de preocupări care a stat la temelie scrierii acestei cărți binevenite.

În încheiere, aș vrea să-mi exprim convingerea căpătată după citirea manuscrisului că lucrarea doctorilor E. Nichifor și C. Bocîrnea va fi citită cu plăcere și de publicul larg, iubitor de lectură interesantă și folositoare.

ZENO VANCEA
Maestru emerit
al artei din R.P.R.

Lucrarea de față încearcă să înfățișeze relațiile dintre medicină și muzică, dintre slujitorii unei profesii cu anume particularități și una dintre arte, față de care accesul cere o oarecare instruire.

Preocuparea medicilor pentru artă în general este un fapt de mult cunoscut. Înrudirea mitologică a celor ce simbolizau medicina și muzica, satisfacerea unei necesități de destindere în artă a celor încordați în efortul înlăturării suferinței, analogia dintre ritmul muzicii și ritmurile biologice pe care le cercetează medicul sînt cîteva din explicațiile date legăturilor strînse statornicite de-a lungul timpurilor între medicină și muzică. Pe lîngă alte particularități ale profesiei lor, ceea ce a permis încă de multă vreme medicilor să se inițieze în ale muzicii au fost și condițiile materiale de care s-au putut bucura.

În cele ce urmează vom înfățișa variatele aspecte ale legăturii dintre medicină și muzică, vom prezenta cîteva figuri de mari medici-muzicieni, ce pot constitui exemple pentru cei ce întrunesc aceste două preocupări și, în fine, vom insista asupra modului în care se manifestă fenomenul înrudirii dintre cele două arte în țara noastră.

Vom dezvolta aceste idei fără a le adînci în manieră științifică și, bineînțeles, fără a le putea epuiza, căuțînd să rămînem în cadrul unei cărți de popularizare.

AUTORII

Partea I

MEDICINA ȘI MUZICA, DOMENII ÎNRUDITE

Țeluri comune

„Cine iubește omul,
iubește și arta“

Alfred de Vigny

Natura, viața și omul cu acțiunile și gîndurile lui alcătuiesc un tot inseparabil care se întrepătrunde, un flux universal, în veșnică primenire și veșnică existență. Este greu de înțeles închistarea metafizică care nu reușește să găsească relații între înclinațiile omului, oricît de disparate ar părea la prima vedere. Legăturile artei cu medicina sînt multiple și apropierea lor ne permite să descifrăm sensuri noi, atît pentru una, cît și pentru cealaltă.

Medicina s-a dezvoltat și s-a împărțit în foarte multe specialități; fundamentarea ei științifică s-a lărgit considerabil, cuprinzînd și fizica, chimia, matematica. Cu

toate acestea, nici unul din armata atât de diferențiată de slujitori ai lui Esculap, de la cercetătorul din laborator și pînă la organizatorul de sănătate publică, nu a pierdut din vedere obiectivul principal: apărarea, întărirea și redobîndirea sănătății oamenilor.

Prin aceasta, medicina rămîne strîns ancorată în umanistică, expresia mult folosită „arta de a vindeca” ilustrînd acest lucru.

Medicul, în întîlnirea lui cu omul bolnav, este cu mult mai mult decît o persoană ce înregistrează simptome, integrează un diagnostic și prescrie un tratament. El nu se adresează unui obiect de studiu, în care microscopul, precizia reactivilor și săgețile minții lui pot pătrunde cu ușurință peste tot, forfecînd și disecînd. Descifrarea semnelor de boală presupune colaborarea cu pacientul, cîștigarea încrederii lui; comunicarea cu bolnavul are importanță nu numai cînd acesta este copil înfricoșat sau suferind psihic. Comportarea severă, „la distanță”, a medicului, îl expune adesea riscului unui diagnostic incomplet și pierderii colaborării bolnavului în aplicarea corectă a tratamentului.

Cu toată perfecția tehnică a mijloacelor de care dispune, medicul trebuie să fie totodată un om de știință și un „artist”, căci omul este mult mai mult decît o mașină complicată de serie.

Adevăratul medic trebuie să fie dotat cu o deosebită pătrundere și intuiție umană. El trebuie să păstreze în adîncul inimii sale o înțelegere deplină pentru cei în suferință. Pentru dezvoltarea acestor calități nu există „antrenament” mai bun decît trăirea artistică. Trăirea artistică îl apropie de natură, de om, pe care învață să le înțeleagă, să le „vadă” mereu mai bine.

„Medicul modern trebuie să fie o sinteză între viziunea intuitivă și posedarea perfectă a „claviaturii” tehnice”. (Knipping).

Încă de mult, *Paracelsus* considera că cele mai înalte calități ale medicului sînt: arta, iubirea și hotărîrea; arta de a te apropia și a înțelege suferința bolnavului, iubirea față de om și hotărîrea de a folosi armele cele mai eficace.

Practica medicală se situează la granița științelor naturii cu științele despre om. Afinitatea medicului pentru artă se explică tocmai prin nevoia de a-și lărgi propriul său domeniu, prin formarea unui orizont umanistic.

Opera de artă, reflectare a tabloului grandios și inepuizabil al realității din jur trecută prin vibrația stărilor sufletești ale creatorului artistic, se adresează omului, pe care-l înalță, îl transformă, îl face mai bun. „Aș regreta dacă n-aș fi reușit decît să-mi distrez auditorii; eu aș fi dorit să-i fac mai buni”. În aceste cuvinte, Händel exprimă adevărata menire a artei. Aceeași idee în cuvintele „titanului de la Bonn”, care a cîntat ca nimeni altul bucuria înfrățirii milioanei de oameni: „Cel ce îmi va înțelege muzica, va fi izbăvit de mizeriile acestei lumi”. Pictorul Kandinsky vedea în artă, „nu o creație inutilă, ci o forță care stă direct în slujba dezvoltării și perfecționării sufletului uman”. Infiorați de spectacolul măreț și complex al vieții, creatorul de artă și medicul își trag din viață țelul activității lor. Opera lor, izvorită din măiestrie sau din știință, plămădită la focul dăruirii transfigurate sau la căldura înțelegerii și compasiunii, se îndreaptă deopotrivă către om, încercînd să-l facă mai bun, să-i asigure condiția umană. Harul artistului și talentul medicului sînt cheile care le deschid drum către încrederea și aprecierea oamenilor. Pornind din ucenicie și migală, harul și talentul sînt totuși mai mult decît acestea.

Practica medicală și creația artistică se apropie și prin faptul că realizarea lor presupune un studiu îndelungat. Medicul se înarmează cu noțiunile date de științele naturii; artistul, în speță muzicianul, trebuie să-și însușească disciplinele complicate ale armoniei, contrapunctului, fugii și orchestrației. Fără această ucenicie, în artă își fac loc pînzele murdărite în mod nefigurativ și „abscons”,... „concertele” pentru cratițe, aspiratoare și alte ustensile „concrete”,... poeziile în care silabele

se rostogolesc „dincolo“ de orice sens. Fără această ucenicie, în practica medicală își fac loc șarlatanii, „iluminații“ și „marii revelați“, care cu toții se bizuie pe neștiința unora și pe snobismul sau scepticismul altora.

★ ★

Din cele mai vechi timpuri, muzica și medicina însoțesc pe om de la naștere și pînă la moarte, în momentele însemnate de bucurie sau de suferință ale vieții.

Bucuria venirii pe lume a unui copil, primit de mîinile medicului atent la buna desfășurare a actului solemn prin care viața își asigură continuitatea, se manifestă prin cîntecele celor din familie. Aplecați cu grijă peste micuțul care crește, medicul cu știința și sfaturile lui și mama cu dragostea și cîntecele ei de leagăn veghează ca acesta să crească un om sănătos. Plini de emoție, părinții observă cum încet, încet, gînguritul devine vorbă și cîntec. În sunetele muzicii, în ritmul ei, dezvoltarea copilului se face armonios prin gimnastică medicală. Mai tîrziu vine școala, în care noțiuni de muzică și sfaturi igienice completează instrucția, apoi pubertatea și adolescența, în care revărsarea hormonilor transformă atît de mult statura, vocea și aspectul copilului de pînă ieri. Acum medicul trebuie să se înarmeze cu înțelegere și răbdare, să știe să canalizeze bine pornirile care-i fac pe unii să se emoționeze pînă la lacrimi la auzul unui cîntec de dragoste și pe alții să se agite în ritmurile epuizante ale muzicii de dans. Mereu însoțit de muzică, în marșuri și în sport, tînarul își restabilește echilibrul și reușește să se aplece cu încordare în munca ce-i va aduce satisfacția întregirii. Și iată că copilul ajuns adult intră în plină viață; nevoia de muzică nu-l părăsește, fiindu-i un bun tovarăș atît în marile bucurii, cît și în marile necazuri. De asemenea, ajutorul dat de medic îi este mereu necesar pentru a-și menține și întări sănătatea sau pentru a și-o redobîndi. Sfirșitul îl găsește alături de medic, adevăratul său duhovnic, și sunetele unui marș trist îl însoțesc pe cel din urmă drum.

Astfel muzica și medicina se împletesc strîns în jurul vieții omului, prima îmbogățind trăirile sufletești, cea de a doua veghind competent pașii nesiguri. Omul contemporan de oriunde, ca și omul vremurilor trecute, nu s-a putut lipsi nicicînd de binefacerile acestor două arte, brațe întinse pentru a-i alina suferința sau pentru a-i însoți veselie și sănătatea. Muzica, mai mult decît oricare altă artă, cu limbajul ei universal, are puterea de a-l face pe om mai bun, îi înflăcărează simțămintele, îi descrețește fruntea, îi descoperă sensul frămîntărilor și marilor probleme ale vieții, îi ușurează munca și o face mai spornică. Medicina își îndreaptă armele împotriva suferinței. Și una și cealaltă încearcă să mențină omului condiția sa umană.

Izvoare comune

Mitologia, „această retrăire a preistoriei în imaginația popoarelor din antichitate“ (K. Marx), reflectă în noianul de frumoase legende multe aspecte ale împletirii muzicii cu medicina.

Coborîtor din Zeus, *Apollon* era zeul soarelui, al poeziei și al muzicii. Alături de măiestria pe care o avea cîntînd la liră, *Apollon* era și medic.

Coborînd pe pămîntul Beoției la curtea regelui *Flegios*, *Apollon* îndrăgește pe fiica acestuia, nimfa *Coronis*. Curînd el se întoarce în templul său din *Delfi*, părăsindu-și iubita, care este silită de tatăl ei să se căsătorească cu un altul. Plin de minie, *Apollon* trimite săgeata ucigătoare care va curma viața necredincioasei *Coronis*. Își amintește însă de copilul care era gata să se nască și, plin de căință, îl salvează, deschizînd pîn-tecele mamei. Copilului îi dă numele de *Asclepios* (în denumirea latină *Aesculap* — „cel care alină suferința“), devenind zeu al medicinei. Centaurul *Hiron* îl învață pe *Asclepios* arta vindecării; curînd, discipolul își va depăși maestrul, reușind nu numai să tămăduiască bolile, ci chiar să redea viață celor morți. Pentru aceasta, folosea ierburile cu care un șarpe omorît de el fusese înviat de șerpoaica sa (de aici emblema

medicinii). Din ce în ce mai puține umbre veneau în cimpiele Elisee și în Infern, ceea ce minia pe Hades, zeul mohorit. Acesta se plinse lui Zeus în Olimp. Prin fulgerele purtate de ciclopi, Zeus preface în cenușă pe cel care se răzvrătise împotriva firii. Sufletul lui Esculap va fi însă primit în cer, la loc de cinste, în consiliul zeilor.

În templul său din Epidaur, Esculap folosea ca mijloace de tratament ierburile și muzica. Fiicele lui, Higee, simbol al sănătății și curățeniei, și Panaceea, simbol al puterii tămăduitoare, ca și cei doi fii, vestiții medici din războiul troian, Mahaon și Podaliro, au continuat opera începută de tatăl lor.

Iată deci că zeul medicinii descinde direct din cel al muzicii și poeziei și că, alături de ierburi, muzica a constituit unul din primele leacuri folosite.

Un alt erou legendar al muzicii, înzestrat cu puteri miraculoase, a fost *Orfeu* (numele său *Aar-ropheh*, înseamnă medic luminos). Fiu al lui Oiajar și nepot al lui Harops, conducătorul unui trib tracic, Orfeu ar fi trăit prin secolul al XIV-lea î.e.n. Mitologia îl prezintă ca fiu natural al aceluiași Apollon și al muzei Caliope. Viața zbruciumată a lui Orfeu, dragostea nefericită pentru frumoasa Euridice, peregrinarea lui temerară prin Infern, toate se desfășoară sub semnul vrăjii miraculoase a lirei sale.

El vindeca bolile, alina durerea rănilor, emoționa întreaga natură din jur cu versurile și muzica sa.

Compleșit de pierderea Euridice, Orfeu nu-și găsea împăcare. Bacantele trace mîniate pe indiferența lui l-au înjunghiat cu zeci de pumnale. Cele 9 muze i-au luat trupul fără viață și l-au înmormîntat într-un templu pe muntele Olimp. Numai capul lui Orfeu, rostogolindu-se în apele mării, a fost purtat de lira-i vrăjită pînă în insula Lesbos, unde vor înflori muzica și poezia.

Părăsind legendele mitologice, să ne întoarcem la lumea antică. Alături de filozofie, astronomie și geometrie, muzica ocupă un loc însemnat în preocupările multor gînditori ai antichității. Ea este privită de mulți ca un panaceu universal care plămădește pe adevăratul

cetățean, modelîndu-i caracterul și menținîndu-i sănătatea.

Pitagora, exemplu de encicloped antic (filozof, matematician, poet, muzician și medic), își construia sistemul său pe armonia numerelor și a tonurilor muzicale. Sănătatea, după el, este un echilibru care poate fi restabilit cu ajutorul muzicii.

Platon în a sa teorie a „etosului”, după care muzica are darul de a transforma omul, de a-i modela temperamentul și caracterul, s-a inspirat de la egipteni și de la traco-daci. Astfel, în lucrarea sa *Charmide*, Platon vorbește cu admirație despre doctorii traci, slujitorii lui Zamolxes, care cu ajutorul cîntecelor vindecau sufletul și o dată cu el și trupul bolnav.

Aristot, de asemenea, credea în înrîurirea morală pe care sunetele o au asupra omului.

Hippocrat, întemeietorul medicinii propriu-zise, a reușit să rupă vălul magiei care întuneca arta vindecării. El separă medicina de magie și o pune pe calea adevărată, cea a *observației*. Și el vorbește de efectele favorabile ale muzicii asupra organismului.

Un alt medic grec, *Erasistrate*, consideră că „toate medicamentele sînt otrăvuri” și, în consecință, folosește numai dieta, băile, cultura fizică și muzica.

Valoarea terapeutică a muzicii este recunoscută și de către medicii romani, al căror reprezentant de seamă a fost *Galien*, ca și de faimoasa școală arabă, care continuă spiritul inovator hipocratic (*Rhazes*, *Avicena*, *Maimonide* și *Averroes*).

Dacă în vremurile îndepărtate, medicina și muzica se contopeau în fața forțelor neîmblînzite ale naturii, amestecîndu-se indistinct cu magia și religia, o dată cu dezvoltarea științei, arta tămăduirii s-a delimitat, desprinzîndu-se de supranatural și de imaginație. Relațiile medicinii cu muzica rămîn însă intim înlănțuite, fiecare păstrînd într-o măsură mai mare sau mai mică atît din latura științifică, cît și din cea artistică.

Desprinsă de magia care la origine la contopea, încorsetîndu-le, medicina și muzica s-au dezvoltat pe căi proprii. Ele însă nu și-au pierdut nicicînd trainicele legături. Efigia lui Esculap, fiul zeului muzicii, și efi-

gia lui Orfeu, cîntărețul legendar „care făcea pietrele să suspine”, amintesc și mențin veșnic aceste legături. Relațiile dintre arta vindecării și opera de artă se mai pot încă discuta; înrudirea se află, după cum am văzut, atît pe linie științifică, discipline comune servindu-le deopotrivă, cît și pe linie spirituală, țeluri umane comune îndreptîndu-le pașii.

Muzica în medicină

Muzica, această vibrație de nobile idei și sentimente, prilejuiește momente de înălțătoare trăire artistică; acestea aduc medicului nu numai destinderea după o muncă încordată, concentrată asupra suferinței omului bolnav, ci și îmbogățirea calităților morale atît de necesare acestei profesiuni.

Prin unele din elementele sale, muzica este folosită și în practica medicală. Diapazonul, instrumentul nelipsit al muzicienilor, este utilizat de specialist pentru probele de auz. În audiometrie, medicul se referă la înălțimea sunetului, element de acustică muzicală.

Familiarizarea cu tonalitățile și ritmurile muzicii aduce reale servicii medicului internist, care cercetează bătăile inimii sau semnele acustice ale respirației. Medicul învață să audă și să vadă în practica de fiecare zi, dezvoltîndu-și neîncetat spiritul de observație. Cît de mult îl ajută la aceasta preocupările pentru artele plastice și pentru muzică!

În cursul examenului complicat pe care-l face pacientului său, neurologul cercetează uneori capacitatea acestuia de a executa o piesă muzicală sau de a recunoaște diferitele elemente ale unui text muzical. Tulburările limbajului muzical (amuzia motorie și cea senzorială) îl ajută pe medic să localizeze anumite leziuni pe scoarța cerebrală.

Fenomenul „audiției colorate”, studiat la noi în țară de savantul *Gheorghe Marinescu*, prezintă de asemenea interes pentru problema legăturilor dintre diferenții centri corticali. Muzica poate crea *sinestezii*, pu-

nînd în mișcare centrii senzoriali diferiți. De altfel, sunetul și lumina nu sînt decît vibrații.

Încă din antichitate s-a observat influența puternică pe care o are muzica asupra omului, cît și utilitatea ei ca mijloc terapeutic în multe boli. Grecii vechi reușiseră să ducă această artă a meloterapiei la o anumită desăvîrșire.

Asclepiazii, care erau preoți specializați în medicină, utilizau ca tratament și muzica.

Pitagora, între altele și medic și muzician, dădea bolnavilor săi rețete muzicale. Se povestește că fiind la Taormina a întîlnit un tînăr furios care încerca să dea foc casei iubitei sale. Starea de excitație a acestuia crescuse sub impresia unei melodii cîntată la flaut în modul frigid. Pitagora ceru flautistului să cînte o melodie în ritmul spondeic și imediat tînărul s-a liniștit. În cadrul preocupărilor sale muzicale, Pitagora a emis teorii care stau la baza gamei actuale. El poate fi considerat, de asemenea, ca fondatorul acusticii moderne. Discipolii lui Pitagora își odihneau mintea încordată din timpul zilei prin cîntece, care le aduceau up somn liniștitor.

De altfel, muzica antichității — melopeele cîntate la flaut și instrumente de percuție — juca un rol foarte important în viața cotidiană. Muzica și gimnastica formau cele două elemente esențiale ale educației.

Faptul că cei vechi îl considerau pe Apollon, zeul poeziei și muzicii, drept tatăl lui Esculap, zeul medicinei, este pentru că au fost totdeauna convinși de acțiunea intimă a muzicii asupra organismului. Această comunitate între cei doi zei nu este decît traducerea mitologică a unui adevăr primitiv (Lacroix).

Medicina medievală și cea din timpurile apropiate de noi folosea pe larg remedii „muzicale”.

Un medic italian din secolul al XVII-lea, *Baglivi* a încercat să trateze tot prin cîntece și dans o boală foarte răspîndită atunci: coreea sau „dansul sfîntului Guy”. Medicii muzicieni parcurgeau satele executînd, de cîte ori era nevoie, cîntecele lecuitoare; dansurile executate după aceste cîntece au primit numele de tarantelă, de

la numele unui păianjen — *Tarentula* — ce era considerat că provoacă boala prin înțepătura sa.

Doctorul *Joseph Récamier* (1774—1832), considerând că stomacul are o activitate ritmică și că deci „iubește ritmul”, prescria unei ducese din Paris, care suferea de stomac, „să ia masa în sunete de tamburină”.

Astmul era tratat cândva prin lecții de cînt. Cîntecul vocal s-a dovedit un foarte bun exercițiu respirator.

Elemente de meloterapie au fost folosite și de *Trouseau*.

Dar, în toate timpurile, muzica a fost mai ales indicată în tratamentul bolilor psihice, în special la indivizii instabili, neliniștiți, deprimați. Un medic american, *Robert Havan Schauffler*, încercase chiar să alcătuiască o „farmacopee muzicală”. Astfel, el recomanda în epuizarea nervoasă prin surmenaj poemul *Moldava* de Smetana; în melancolie, *Imnul bucuriei* de Beethoven; în furie, *Corul pelerinilor* de Wagner; în mania depresivă, *Regele piticilor* de Schubert sau *Preludiul carnavalesc* de Dvorak; împotriva marilor dureri morale, *Studiul în sol major* de Chopin, *Sonata patetică* de Beethoven, concertul pentru violoncel și orchestră de Dvorak etc. Desigur că în aceste prescripții este multă fantezie, mult subiectivism.

În vremurile noastre, acest bătrîn „tranchilizant” care este muzica a fost reactualizat, studiindu-se experimental efectele sale asupra omului și trecîndu-se astfel la aplicarea ei terapeutică pe baze științifice... Cercetările au fost inițiate de cunoscutul histoneurolog rus Dogiel.

S-a constatat că, în afara oricăror elemente afective, de atenție și de interpretare, muzica produce reacții neuromusculare ce pot fi urmărite cu electromiograful.

S-au observat, de asemenea, modificări ale pulsului, presiuni arteriale, mișcărilor respiratorii și metabolismului. Aceste modificări depind de ritmul, înălțimea și timbrul sunetelor. Sînt foarte explicabile aceste modificări dacă ținem seama că ritmul, care este elementul capital în muzică, se găsește și la baza func-

ționării organismului uman. În noi, totul este ritmat: respirația, activitatea inimii, activitatea glandelor, activitatea tubului digestiv. Hamlet spune la un moment dat: „pulsul bate măsura muzicală”. În acțiunea pe care muzica o exercită asupra organismului se poate spune că ritmul are mai degrabă o acțiune fizică, pe cînd melodia are o acțiune estetică. De asemenea, există un ritm al undelor cerebrale, al undelor gîndirii, care pot fi înregistrate cu electroencefalograful.

Muzica, fiind o „vibrație esențială a naturii” (Loeper), intră mai mult sau mai puțin „în rezonanță” cu vibrația naturală a organismului uman.

Ritmul este elementul cel mai important, apoi intensitatea și timbrul sunetelor. Muzica de jazz, cu ritmica ei sincopată și schimbătoare, cît și cu excesele de fortissimo, produce la trei sferturi dintre ascultători o creștere a presiunii sanguine. Este interesant că această muzică nu produce nici un efect asupra copilului sub 6 ani, care este nereceptiv la jazz. În general, sunetele acute creează o tensiune psihică, iar cele grave relaxează, așa cum o dovedește și electromiograful. Ritmurile în trei timpi par a relaxa și regla mișcărilor respiratorii, iar cele în patru timpi par a avea o acțiune tonifiantă (Teirich).

Stimulii acustici nemuzicali, zgomotele, au o influență nocivă asupra reacțiilor neurovegetative dacă sînt de durată. Cu timpul pot produce chiar modificări organice, în special asupra sistemului cardiovascular. De aici, lupta împotriva zgomotului care se dă astăzi peste tot.

În schimb, o muzică aleasă judicios ușurează travaliul muscular, în special cînd este vorba de un travaliu mașinal, periodic. Poate crește astfel productivitatea muncii, de unde, în anumite condiții, poate avea aplicare în uzină. În birouri, dimpotrivă, muzica produce în general distragerea atenției funcționarilor.

Pe baza acestor cercetări pare justificată științific utilizarea muzicii în medicină. Ea nu trebuie considerată ca un mijloc terapeutic propriu-zis, ci ca un adjuvant prețios în unele cazuri. După cum „a mânca”

nu poate constitui un tratament în sine, dar mînca-rea prescrisă sub formă de regim alimentar poate reprezenta o măsură curativă, tot astfel și ascultarea muzicii, încadrată în planul general al tratamentului, poate căpăta însușiri curative.

Efectele cele mai bune se obțin în psihiatrie, în special în psihiatria infantilă.

Muzica este un important factor evocator, emotiv, creator de percepții și reprezentări artistice. Prin arta sunetelor se poate obține o influențare a comportamentului afectiv, a stării psihice a bolnavilor. Se cer însă foarte mare grijă și înțelegere, și în special o individualizare a tratamentului.

Muzica luată ca agent terapeutic nu trebuie să amuze, să distreze, să răvășească gîndurile, ci trebuie să emoționeze, să stimuleze sau să calmeze, să aprofundeze sau să elibereze. De aceea, muzica așa-zisă „ușoară” nu este potrivită pentru bolnavii psihici. Ea este mai degrabă greu de suportat, fiind uneori excitantă, obsedantă.

Pentru copii de obicei este mai accesibilă muzica vocală decît muzica instrumentală.

Medicul trebuie să aleagă o muzică în acord cu starea de spirit a pacientului, adaptată la fiecare bolnav. Am mai vorbit de încercările unor terapeuți de a stabili adevărate „farmacopee muzicale” cu principii pentru fiecare tip de nevroză. Ca și pentru medicamente, s-a căutat să se facă o selecționare a unor piese muzicale celebre, după acțiunea lor asupra simptomului dominant. Recent, dr. R. Lacroix recomanda: în stările de tensiune nervoasă, *Nocturna a cincea* de Chopin sau uvertura la *Parsifal*; în stările cu deficit de atenție, o fugă de Bach; în stările în care predomina sentimentul de disperare, *Romanța în Fa* de Beethoven sau *Clar de lună* de Debussy.

În psihiatria infantilă s-au obținut rezultate bune utilizînd muzica ca mijloc de comunicare, ca o formă neverbală de a lua contact cu copiii psihotici, de a-i smulge din izolare. Pentru aceasta se fac ședințe de muzică pe grupe, copiii fiind dirijați să execute mici melodii din clopote speciale de înălțimi diferite și cu

timbru plăcut, așa-numitul Glockenspiel englez. Acestea, fabricate într-o veche turnătorie de clopote din Anglia, sînt acordate pur, suntele lor fiind foarte bogate în armonice superioare și inferioare.

Fiecare pacient primește un clopoțel și trebuie să fie atent cînd i se dă intrarea. În felul acesta, printr-o memorare foarte simplă se obțin sonorități agreabile, iar copiii bolnavi capătă senzația de a fi utili într-un ansamblu, devin interesați și își întăresc încrederea în propria valoare.

Același lucru se poate spune și despre cîntatul în cor, care presupune însă participarea unor copii mai evoluți. Executarea muzicii în comun este deci un factor de sociabilitate, stimulînd simțul de colectivitate. Este o metodă terapeutică foarte utilă pentru psihoticii izolați, care-și găsesc astfel „un drum de intrare în colectivitate”. Este o meloterapie activă.

Tot pentru reabilitarea unor bolnavi psihici se poate utiliza muzicoterapia pasivă: sînt prezentate bolnavilor anumite piese, alese cu mult discernămint, care să aibă efecte fie stimulatoare, fie liniștitoare asupra activității psihice.

Pe de altă parte, prin ascultare pasivă de piese muzicale se pot obține efecte pedagogice educative. La copiii psihotici se poate obține o influențare a personalității dezechilibrate în structura sa internă, realizîndu-se uneori o „maturare” psihică a acestora. Metoda cere însă foarte multă înțelegere și în special individualizare.

Tot în psihiatrie, muzica poate ușura aplicarea unor măsuri neplăcute de tratament, cum ar fi electroșocul sau dușurile, și de asemenea poate ajuta în aplicarea somnoterapiei. Pe de altă parte, s-a constatat că tratamentul prin somn poate apropia de muzică bolnavi anteriori refractari acesteia și să le dea chiar sensul calității muzicale. La deșteptare, ei trăiesc muzica cu multă intensitate.

Un alt domeniu interesant în care muzica poate da rezultate bune este reeducarea motorie a copiilor cu sechele după poliomielită sau după alte boli paralizante. Aici s-au încercat cu succes exerciții progresive

la pian. Revenirea mișcărilor se face foarte lent, aproape imperceptibil, însă anunțată de sunetele clapelor, ea are un efect deosebit, aducând încrederea în propriile forțe și stimulând bucuria de a trăi.

De asemenea, în gimnastica terapeutică, corectivă, muzica are o importanță specială.

În unele spitale de chirurgie s-a utilizat muzica ca adjuvant pentru realizarea unei bune anestezii. Piese muzicale, ca *Sonata lunii* de Beethoven, *Clar de lună* de Debussy, *Murmurul pădurii* de Wagner și-au făcut dovada acțiunii lor liniștitoare.

Muzica mai poate fi folosită pentru „îndulcirea” condițiilor de spitalizare, mai ales când aceasta este de durată. Radioficarea spitalelor, dar numai prin ascultarea la cască, deci după dorința fiecăruia, este un mijloc util de umanizare a condițiilor de spitalizare. Muzicoterapia, studiată pe baze științifice moderne, are un mare viitor în cadrul medicinei sociale: muzica în școală, ca instrument pedagogic, muzica în uzină, muzica în sanatoriile de odihnă, iată atâtea domenii noi de aplicare.

Meloterapia, care constituia cândva o bună parte din mijloacele terapeutice ale unei medicine empirice, și-a restrâns câmpul de acțiune; în urma fundamentării ei științifice, a devenit prin aceasta mai eficientă. Cea mai utilă aplicare rămâne desigur în domeniul psihiatriei.

Muzica în medicină, iată o fericită întâlnire a celor două arte, ce-și revarsă binefacerile atât asupra celor bolnavi, cât și asupra celor ce luptă pentru înlăturarea suferințelor acestora.

Medicina în muzică

Aplicațiile medicinei în muzică sînt numeroase.

Fiziologia furnizează noțiuni utile cîntăreților și instrumentiștilor. Cunoscînd normalul, aceștia vor putea evita patologicul.

Astfel, cunoscînd structura și fiziologia laringelui, cîntăreții vor ști să conducă judicios emisia vocală, să folosească corect amplitudinea respirației și să nu treacă peste limitele care forțarea organului vocal le-ar putea aduce tulburări serioase.

Interpreții instrumentali, avînd noțiunile fundamentale de fiziologie, vor fi mult ușurați în cîștigarea deprinderilor, în coordonarea mișcărilor și obținerea reflexelor care îi duc la măiestrie. Ei vor ști să evite astfel oboseala și crampele musculare, care și-au găsit astăzi explicația științifică în lumina fiziologiei nervoase. Marii pedagogi creatori de școală și-au bazat totdeauna metodele lor pe datele de fiziologie.

Progresele medicinei au permis creșterea potențialului artistic, prin întărirea sănătății marilor artiști. Prolungirea importantă a duratei medii de viață a însemnat și o creștere importantă a numărului anilor de creație artistică.

★ ★

Un domeniu vast de preocupări ale medicinei profesionale moderne este patologia profesională a muzicienilor, în care factorii cauzali sînt mai ales de suprasolicitarea și epuizarea fizică, cât și de încordarea psihică. În cadrul acestei specialități sînt studiate și tratate judicios astăzi bolile laringelui la cîntăreți, tulburările respiratorii la suflători, paraliziiile și crampele pianistilor și violoniștilor, surmenajul și unele tulburări nevrotice prin suprasolicitare corticală la compozitori etc.

★ ★

În preocupările unor medici au existat și încercări de a explica fenomenul psihic al creației artistice și de a descifra particularitățile personalității *marilor creatori*. Unii au preluat ideea greșită a „caracterului patologic al geniului” și au prezentat creația artistică drept o manifestare morbidă. Ei au pornit de la faptul că geniul este de apariție rară și că în comportarea acestuia deseori își fac loc atitudini ieșite din obișnuit. Aceste manifestări capătă însă deplină

justificare dacă se încadrează creatorul în condițiile social-istorice în care a trăit: încordarea într-o muncă epuizantă în care desprinderea din mediu era inerentă și îndurarea multor suferințe și privațiuni datorite indiferenței și răutății contemporanilor neînțelegători etc.

Școala lui *Freud*, cu exagerările cunoscute, a încercat să analizeze pe marii muzicieni din punctul ei de vedere, ajungând la concluzii a căror redare ar însemna profanarea memoriei celor care au îmbogățit tezaurul artei universale.

Studiind personalitatea marilor compozitori după predominanța unuia din cele trei elemente ale caracterologiei lui *Le Senne* (emotivitate, activitate și răsunetul reprezentărilor), *Jean Rivière* ajunge la concluzia că nu se poate stabili o tipologie specifică muzicienilor. La aceleași concluzii a ajuns și doctorul *Stocker*, care a încercat să analizeze pe muzicieni după alți parametri.

Marele fiziolog *I. P. Pavlov*, descoperind legile activității nervoase superioare, dinamica proceselor corticale de excitație și inhibiție și cele două sisteme de semnalizare (analizorii senzoriali și limbajul articulat), a deschis drum pentru înțelegerea științifică a tipurilor de activitate nervoasă. Se știe că, după *Pavlov*, artistul prezintă o predominanță a primului sistem de semnalizare.

Desigur că nu se pot înțelege artistul și opera sa numai prin individualitatea psihică; pentru înțelegerea aprofundată a creatorului de artă este necesară încadrarea lui în coordonatele social-istorice în care trăiește. Artistul nu este nici morbid, nici nevropat; el nu rezultă din concurența întâmplătoare a unor trăsături de caracter și nici nu poartă cu sine harul mistic al dumnezeirii. El este un om ca toți oamenii, înzestrat însă cu o sensibilitate intensă, care face ca lumea să i se prezinte în imagini deosebite, pe care le dăruiește apoi oamenilor, filtrate prin măiestria sa făurită cu atâta trudă.

Artistul ca pacient

Prin posibilitățile ei tămăduitoare, medicina a stat totdeauna alături de slujitorii muzicii. Se poate spune că indirect, pe măsura creșterii eficienței mijloacelor de tratament, medicina a contribuit de-a lungul timpului la îmbogățirea creației multor artiști.

În biografia marilor compozitori suferinzi apar totdeauna și numele medicilor care i-au îngrijit și care le-au fost de obicei și foarte apropiați prieteni.

Unii muzicologi au tendința de a stabili relații de cauză la efect între suferințele compozitorilor și operele lor. În frământările muzicii lui *Schumann*, ei văd manifestarea bolii psihice. În paginile inegalabile ale creației *beethoveniene*, în care muzica prinde un curs cu totul nou, ei deslușesc efectul surzeniei. Fără a atribui bolilor înseși creația artistică, totuși nu se poate nega răsunetul, influența pe care stările sufletești pricinuite de boală au avut-o asupra creației muzicale. În acest fel, cercetarea medicală amănunțită și cronologică a suferințelor fizice și psihice în relație cu realizarea diverselor lucrări muzicale reprezintă o contribuție însemnată la cunoașterea vieții și operei compozitorilor. Literatura medicală contemporană conține numeroase studii asupra bolilor și cauzelor morții marilor muzicieni, pe baza documentelor existente: rețete, scrisori în care se relatează simptomele, fizionomia redată de pictori, de măști luate în timpul vieții sau după moarte, scrierile medicilor curanți, protocoale necropsice etc.

Într-o carte apărută nu de mult la *Stuttgart*, *Dieter Kerner* analizează din acest punct de vedere viața și opera a 10 dintre marii compozitori ai lumii (*Beethoven*, *Berg*, *Chopin*, *Debussy*, *Mahler*, *Mozart*, *Reger*, *Schönberg*, *Schubert* și *Schumann*). În viața acestor artiști, a cărei medie nu depășește 48 de ani, au existat suferințe deosebite, unele chinuitoare și de durată și care uneori au influențat creația muzicală respectivă.

Mozart a murit la 35 de ani prin insuficiență renală, datorită foarte probabil unei intoxicații cronice cu mercur; Chopin, la 39 de ani, doborât de tuberculoză pulmonară, boală care a adus sfârșitul și altor compozitori, printre care și al lui Ciprian Porumbescu. În vîrstă de 46 de ani, Robert Schumann a murit într-un sanatoriu de incurabili, în urma unei boli psihice. Un cancer cu localizare intestinală a adus sfârșitul lui Claude Debussy, în urma unor chinuri insuportabile. Gustav Mahler și Alban Berg au murit prin septicemie. Max Reger a fost răpus de un infarct miocardic. Tot o boală de inimă a pus capăt și vieții lui Arnold Schönberg.

Chinuți de boală, mulți muzicieni și-au împărtășit gândurile, neîncrederea și speranțele acelora care încercau să le readucă sănătatea. Medicul a însemnat pentru mulți nu numai omul de știință aliat în lupta împotriva bolii, ci și un prieten, un adevărat duhovnic. Bella Bartok împărtășea medicului curant nu numai semnele bolii sale necruțătoare, ci și tristețea fără margini în fața sfârșitului iminent ce-i va întreprinde creația. „Îmi pare rău, îi spunea el, că plec cu bagajele pline“.

Același regret reținut reiese din ultimele rînduri lăsate de Mozart și din confesiunile marelui Enescu, aflat în pragul morții.

★ ★ ★

Pentru *Händel*, doctorul londonez *Arbuthnot* nu a însemnat numai medicul care încerca să-i aline durerile reumatice sau violentele crize de nervi, dar și un bun prieten care i-a apreciat creația și l-a ajutat în momentele grele.

Arbuthnot este cel care l-a introdus pe *Händel* în cercurile oamenilor de artă din Londra, l-a recomandat reginei Ana, al cărei medic era, și l-a inițiat în tainele... gastronomiei, în care era, de asemenea, un specialist neîntrecut.

În ultimii ani, *Händel* își pierduse vederea, în urma unei cataracte. Se știe că aceeași suferință l-a chinuit și pe *Bach* înainte de a muri. Este interesant de ară-

tat aici că acești doi titani ai clasicismului, născuți în același an, au fost operați la ochi de același medic — *John Taylor*. Acesta, un scoțian originar din *Norwich*, era renumit în întreaga Europă prin intervențiile pe care le făcea și mai ales prin reclama pe care și-o asigura. El constituie însă un exemplu negativ: este tipul de medic aventurier, care prin maniere elegante își masca ignoranța și, într-un fel, șarlatania.

★ ★ ★

Avînd de suportat povara apăsătoare a unui talent prea timpuriu, *Mozart* „copilul minune“, răsfățatul turneelor, a avut totuși o copilărie tristă, singuratică. De fapt, *Mozart* nu a avut o copilărie. Concertele, călătoriile în condițiile grele din acea vreme, studiul intens, toate acestea însemnau surmenaj și epuizare. La vîrsta de 7 ani, *Mozart* face o boală destul de grea, cu febră și erupție, care va fi considerată mai tîrziu drept scarlatină. Unii medici au văzut în insuficiența renală care i-a adus moartea manifestarea finală a unei nefrite cronice postscarlatinoase. Cercetările mai noi au stabilit însă că boala copilului nu a fost scarlatină, ci un eritem nodos.

Mozart a întîlnit în scurta lui viață numeroși medici, unii fiindu-i mai apropiați. Tatăl lui *Mozart* a fost bun prieten cu celebrul medic *Franz Anton Mesmer* (1745—1815), precursor al psihoterapiei și meloterapiei. *Mesmer* emisese teoria „magnetismului animal“; după această teorie, în caz de boală „magnetismul“ ar fi tulburat și normalizarea s-ar putea realiza în cadrul unor ședințe de hipnoză însoțite de muzică. *Mesmer* utiliza pentru aceasta pianul sau un instrument curios, *verillonul*, numit și „orga de sticlă“, la care a cîntat și micul *Mozart*. *Mesmer* pretindea că vindecă cu metoda sa „orice boală“, făcînd un timp senzație la Viena și apoi la Paris. Copilul genial i-a dedicat opera sa *Bastien și Bastienne*.

La 28 de ani, *Mozart* pierde un bun prieten, doctorul *Siegmund Barisani*. Cu acest prilej, el exprimă în rînduri emoționante durerea pe care i-a pricinuit-o moartea acestuia.

Cu 6 luni înainte de a muri, Mozart începe să se simtă din ce în ce mai rău: are dureri de cap, amețeli, oboseală și mai ales sentimentul apăsător că sfârșitul nu-i este departe. Într-o scrisoare adresată lui Da Ponte, autorul multor librete de operă, el spunea: ... „îmi dau bine seama, cineva din mine îmi spunea: Ceasul tău a sunat! Va trebui să mor. Sînt aproape de sfârșit, înainte de a fi putut să mă bucur pe deplin de talentul meu. Viața a fost totuși atît de frumoasă!...” Era preocupat tot mai des de gîndul morții. Într-o frumoasă zi de toamnă, stînd pe o bancă în Prater alături de soția sa Konstanze, gîndurile negre au pus din nou stăpînire pe el, în timp ce din ochi i se scurgeau lacrimi: ... „Nu, nu, o simt foarte bine! Cu mine nu va mai dura mult. Cu siguranță, mi s-a dat otravă! Nu pot să scap de gîndul acesta...”

Moartea îl găsește compunînd cu înfrigurare *Requiemul*. Cu două săptămîni înainte, el scria aceluiași Da Ponte: „... Eu continui să lucrez la *Requiem*. Pentru mine munca este singura rațiune de a exista. Nu tremur în fața sfârșitului pe care îl simt apropiat... În fața nedreptății destinului nu pot protesta decît lucrînd, creînd ... și astfel sfîrșesc eu, străduindu-mă să realizez o lucrare care va fi cîntecul meu de înmormîntare...”

Ultimele sale suferințe sînt îngrijite cu mult devotament de medicul său curant. Consultul profesorului *Sallaba* nu poate opri deznodămîntul. La 4 decembrie 1791, în vîrstă numai de 35 ani, moare genialul Mozart.

Discuțiile în jurul cauzei morții lui nu s-au terminat încă. Multe diagnostice puse în trecut trebuie revizuite astăzi.

Este aproape sigur că nu a suferit de tuberculoză pulmonară. Dacă ținem seama de semnele bolii, de unele documente din corespondența lui Mozart și de aprecierile unor contemporani, apare mai probabilă moartea prin insuficiență renală, datorită unei otrăviri cu mercur, în care ar fi fost implicat rivalul său *Salieri*.

* * *

Viața lui *Beethoven* a fost aproape continuu chinată de boli grele ce depășeau posibilitățile limitate ale medicinei din timpul său. Numeroși sînt medicii care l-au tratat. Unii au trebuit să suporte ieșirile violente ale personalității covîrșitoare ce-și revărsa uneori revolta în fața neputinței medicilor și medicinei.

„Titanul de la Bonn” și-a găsit printre medici și un adevărat prieten, căruia i-a împărtășit în numeroase scrisori atît frămîntările artistului, cît și necazurile pacientului. Este vorba de doctorul *Franz Wegeler*, profesor la universitatea din Bonn. Doi ani după ce *Beethoven* se mutase la Viena, se refugiază acolo și *Wegeler*, din cauza invaziei armatei franceze. *Beethoven* scria o dată plin de căință lui *Wegeler*, față de care se purtase nedrept: ... „în ce lumină respingătoare mă văd. Da, recunosc, nu mai merit prietenia ta!... Am să vin și am să mă arunc în brațele tale, cerîndu-ți să-mi înapoezi prietenul pierdut...”

Wegeler este cel căruia printre primii *Beethoven* îi încredințează cumplita sa taină: „...iată, sînt trei ani de cînd auzul îmi slăbește din ce în ce mai mult”...

Surditatea, sinistru joc al unui destin nemilos, a însemnat mult pentru firea clocotitoare și răzvrătită a lui *Beethoven* și, desigur, a jucat un rol în creația sa. Credem însă că este o exagerare să se considere că această infirmitate ar explica în întregime făgașul nou prin care muzica sa atinge culmile. Și, de asemenea, nu putem fi „recunoscători surzeniei”, cum spun unii, pentru faptul că l-a obligat pe *Beethoven* să lase în caietele sale de conversație prețioasele documente biografice din ultimii 10 ani de viață.

În afară de surzenie, *Beethoven* a avut de suportat și durerile unui tratament pe cît de ineficace, pe atît de chinuitor: aplicații multiple de lipitori pe mîini, indicate de dr. *Währing*. Schimbîndu-l pe acesta cu prof. dr. *Schmidt*, iată ce îi scria *Beethoven* prietenului său *Wegeler*: ... „Nu-l schimb cu dragă inimă, dar mi se pare că *Währing* este un practician îngust; el nu-și însușește idei noi, citind...”

Pentru a înțelege mai bine starea sufletească pe care

i-a produs-o pierderea auzului, îl vom lăsa pe Beethoven să-și exprime frământările în testamentul scris în 1802, în satul Heiligenstadt, unde se găsea în totală singurătate, după sfatul profesorului dr. Schmidt : „O, voi, oameni, care mă socotiți sau mă numiți răuvoitor, îndărătnic, mizantrop, cât de nedrepti sînteți cu mine!! Voi nu cunoașteți pricina tainică ce face să apar astfel în fața voastră. Inima și mintea mi-au fost înclinate încă din copilărie spre sentimentul gingaș al bunătații. Eram gata chiar și pentru fapte mari. Dar, închipuiți-vă : sînt șase ani de cînd sufăr de o boală incurabilă, înrăutățită cu leacurile unor doctori nepricepuți. An de an, pierzînd tot mai mult nădejdea de a mă face sănătos, mă găsesc în fața unei boli îndelungate (a cărei vindecare va cere ani sau probabil nu se va realiza niciodată). Fiind din naștere o fire aprinsă, vioaie, înclinată spre viața veselă de societate, a trebuit de timpuriu să mă izolez de oameni, să duc o viață singuratică. Dacă din cînd în cînd am căutat să trec totul cu vederea, o, cu cîtă cruzime, cu cîtă putere îndoită mă trezea la realitatea amară auzul meu vătămat ! Și totuși n-am avut destulă tărie și voință să spun oamenilor: vorbiți mai tare, strigați, că-s surd ! Ah, cum puteam să fac să se observe slăbiciunea aceluși simț care la mine trebuia să fie mai bun decît la alții, simț care la mine fusese desăvîrșit, așa precum îl au sau l-au avut doar puțini dintre muzicieni. N-am fost în stare să fac aceasta. De aceea, iertați-mă dacă, după părerea voastră, mă teresc de voi, în loc să mă apropii, cum aș dori. Nenorocirea mea este de două ori mai chinuitoare, deoarece trebuie s-o ascund. Pentru mine nu există liniște cînd sînt în societate, nu pot avea discuții intime și nici efuziuni reciproce. Sînt aproape singur și în societate nu pot apărea decît în cazuri de extremă necesitate. Trebuie să trăiesc ca un surghiunit. Iar cînd sînt printre oameni, mă trec sudorile de teamă ca nu cumva starea mea să fie descoperită. Așa s-a întîmplat și în cele șase luni pe care le-am petrecut la țară. Medicul prevăzător mi-a prescris să-mi cruț cît mai cu puțință auzul, venind în întîmpinarea cerinței

mele firești ; însă eu, atras de societate, cîteodată n-am putut rezista ispitei. Cîtă umilință simțeam cînd cineva stînd lîngă mine, auzea de la depărtare sunetul unui fluier, iar eu nu auzeam nimic, sau el auzea cîntecul unui păstor, iar eu tot nimic nu auzeam !

Asemenea întîmplări mă duceau la disperare ; n-a lipsit mult și eram să-mi curm viața. Un singur lucru m-a reținut : arta. Ah, mi-a fost cu neputință să părăsesc viața, înainte de a fi făcut totul pentru ceea ce simțeam că am fost chemat...

...O, oameni, dacă veți citi cîndva aceste rînduri, să vă amintiți că ați fost nedrepti cu mine. Cel în suferință însă să fie mîngîiat vîzîndu-și fratele nefericit care, cu toate vicisitudinile naturii, a făcut tot ce i-a fost cu putință pentru a fi la înălțimea artiștilor și a oamenilor vrednici. Voi, frații mei, imediat după moartea mea, să-l rugați din parte-mi pe profesorul Schmidt, dacă va mai fi în viață, să-mi descrie boala. Această filă adăugați-o la descrierea bolii mele, pentru ca oamenii, măcar după ce voi muri, să se împace cu mine, atît cît aceasta este cu putință..."

După ce hotărăște soarta lucrurilor sale și dă unele sfaturi rudelor, Beethoven nu uită să mulțumească... „tuturor prietenilor și mai cu seamă profesorului Schmidt“... și încheie :

„Așadar, îndeplinească-se totul ! Mă grăbesc cu bucurie să întîmpin moartea. Poate va veni mai devreme ca să fi reușit să-mi dezvolt aptitudinile artistice. Aș dori, cu toată soarta mea cruntă, să vie cît mai tîrziu. Totuși, oricînd am să mă bucur de venirea ei. Oare nu ea mă va elibera de suferințele nesfîrșite ? Vino, cînd dorești ; te voi întîmpina cu bărbăție“...

Profesorul dr. Schmidt a murit înainte de Beethoven și nu a lăsat o descriere a bolii. Beethoven devine apoi pacientul medicului *Giovani Malfatti* — distins internist, fondator al Societății medicilor din Viena — și al asistentului acestuia, dr. *Bertolini*. Corespondența lui Beethoven către doctorul Bertolini, care ar fi avut desigur o mare valoare documentară, s-a pierdut. Patru ani după moartea compozitorului, Bertolini, suferind de holeră, își arde toate scrisorile.

Cauza surzeniei lui Beethoven nu este deplin elucidată. Medicii timpului au considerat-o drept urmare a unei febre tifoide sau a unei gripe. Alții au socotit-o ca o complicație a unei infecții luetice cu prinderea labirintului, sau ca o otoscleroză sau, în fine, ca o consecință a încordării și epuizării nervoase și psihice, așa cum credeau Romain Rolland și doctorul Marage.

Deși de constituție robustă, Beethoven a suferit destul de mult. A avut variolă în copilărie, boală care și-a lăsat pecetea pe fața sa, febră tifoidă sau tifos exantematic în tinerețe, astm cu repetate crize, în fiecare iarnă, și, în fine, dese crize dureroase abdominale, „boala sa obișnuită” cum o numea el. Aproape permanente, tulburările abdominale se datorau unei ciroze hepatice, care de altfel a fost și cauza morții. Cu două zile înainte de a muri se adresa prietenilor, conștient de iminența sfârșitului: „*Plaudite, amici; finita est comaedia!*”

Printre cei 15 medici care l-au îngrijit în timpul vieții s-au numărat și interniști celebri din Viena, ca: *Joh. Peter Frank*, pionierul medicinei preventive, *Jakob von Standenheimer*, medic la curtea împăratului Josef al II-lea, profesorul *Anton Braunhofer* și cehul *Anton Wawruch*. Acesta din urmă, amator de muzică și excelent violoncelist, pătruns de genialitatea pacientului său, a prezentat îndată după moartea lui Beethoven o descriere amănunțită a simptomelor și evoluției bolii.

Necropsia, efectuată de dr. *Johann Wagner*, asistat de *Karl von Rokitansky* (era prima din cele aproape 60 000 de necropsii pe care acesta din urmă le va efectua în cursul unei strălucite cariere medicale), confirmă diagnosticul de ciroză hepatică.

Cu pioasă atenție, medicii din vremea lui și după aceea, pînă în zilele noastre, s-au aplecat asupra tuturor izvoarelor și au încercat să descrie lumii suferințele lui și să le explice. În acest fel, rugămintea adresată profesorului Schmidt în testamentul de la Heiligenstadt a fost totuși îndeplinită.

*
* * *

Robert Schumann, marele compozitor romantic german, a avut de suferit în scurta sa viață chinurile și rătăcirile cauzate de o cruntă afecțiune psihică. Tatăl său, conștient de talentul vădit de timpuriu, îi pregătește o frumoasă cultură muzicală sub îndrumarea lui Weber. Moartea acestor doi vine pe neașteptate și tânărul Schumann notează în jurnalul său: „Mă aflu aruncat în viață, azvirlit în noaptea lumii fără conducător, fără profesor și tată”.

El renunță la studiile în drept pe care i le hărăzise mama sa și se consacră cu toată hotărîrea pianului. În ciuda eforturilor epuizante, realizările nu-l satisfac, creîndu-i tensiune și neliniște. O crampă a unui deget îi împiedică dobîndirea digitației pe care ar fi dorit-o.

De statură mijlocie, cu o fire închisă, tăcut, foarte miop, cu o voce joasă, Schumann trăiește intens și interiorizat o viață agitată, în care epuizarea creației artistice se împletește cu nemulțumiri în viața intimă și cu neajunsuri materiale.

Se simțea deseori stăpînit de puteri demonice care-l chinuiesc: „Principiile vitale îmi sînt aproape dispărute și am fost deseori aproape de nebunie”, scria el în 1827. După cîțiva ani suferă de fobia holerei, apoi are o teamă cumplită că își pierde respirația. Într-o noapte, sub impresia că-și pierde rațiunea, încearcă să se arunce pe fereastră ca să scape de nebunie.

Căsătoria cu Clara, pianistă desăvîrșită și interpretă genială a lucrărilor sale, îi readuce pentru un timp echilibrul sufletesc, care-i permite realizarea marilor sale creații muzicale.

După o călătorie în Rusia, Schumann se plînge din nou de „slăbiciunea nervilor și de o melancolie întunecată”, care pun stăpînire pe el. Din nou este chinuit de insomnii, de teama de otrăvire și de moarte. Un medic homeopat îi interzice orice fel de mișcare și orice activitate. Mai tîrziu, o cură de băi îi aduce oarecare ameliorare trecătoare.

Un alt medic anunță familiei că boala de care suferă este incurabilă, că este un om pierdut. Un pictor îi

prinde pe pînă dilatarea pupilelor, semn al bolii ce progresa. Durerea de cap, tulburări ale auzului, un defect în vorbire (care era lentă) îi fac insuportabilă viața. Atras de magie, aude noaptea cîntecul îngerilor care dimineața se transformă în voci demonice; halucinații terifiante, hiene și tigri se năpustesc asupra lui, venind să-l sugrume. În această stare, în 1854, Schumann încearcă să se sinucidă, aruncîndu-se în Rhin. Este salvat de doctorul Hasenclever și de un infirmier paznic și transportat cu o droșcă la Bonn, în spital. Acolo își revine, își recapătă pentru un timp forțele, compune din nou. Tabloul apăsător al spitalului de incurabili psihici îl face să se roage: „Oriunde în altă parte! gîndiți-vă la asta!” Văzînd că rugămintea nu îi este luată în seamă, se cufundă în letargie, apărînd noi tulburări organice. Avea o preocupare obsesivă, orînduia alfabetic numele orașelor și țărilor dintr-un atlas mare dăruit de Brahms. În ultimele luni de viață nu mai reușea să scoată decît sunete nearticulate. Moare liniștit la 29 iulie 1856, fără nimeni alături, singur printre ceilalți incurabili din spital.

Protocolul necropsic lăsat de dr. Bicharz este incomplet și conține contradicții.

Stabilirea cu precizie a bolii lui Schumann nu este ușoară. Numeroase articole ale unor medici au încercat să descifreze anumite suferințe, pe baza semnelor lăuate de însuși Schumann în jurnalul său și pe baza relatărilor contemporanilor. Rămîn încă în discuție trei posibilități: paralizia generală, contestată tot mai mult, schizofrenia și hipertensiunea arterială visceralizată cu localizare cerebrală. Problema dacă boala lui Schumann este de domeniul medicinei interne sau al psihiatriei este considerată de Kerner în sensul că adevărul ar fi la mijloc; schizofrenia ar rămîne ca o „tangentă la cercul unor factori organici”.

Suferințele cauzate de boală nu au rămas desigur fără răsunet în opera marelui compozitor; alături de apăsătoarele pagini simfonice și de răscolitoarele liederuri strălucesc însă, ca adevărate izbucniri de intensă

bucurie de viață, pasajele eroice din unele simfonii sau gingașele scene pentru copii.

★
★ ★

Și în viața altor mari muzicieni apar nume cunoscute de medici care au încercat să aducă alinare suferințelor lor.

Chopin, măcinat de o tuberculoză pulmonară, a consultat peste 30 de medici. Printre aceștia a fost și compatriotul său *Jan Matuszynski*, medic și prieten, care a murit de aceeași boală, în vîrstă de numai 33 de ani. A fost văzut și de numeroși homeopați și magnetizatori; n-au lipsit nici ignoranții care i-au recomandat pentru hemoptiziile sale... largi venesecții! Ultima suflare și-o dă în prezența celebrului medic *Cruveilhier*.

Grele suferințe au brăzdat și scurtele vieți ale lui *Schubert*, *Debussy* și *Mahter*.

În trecut, durata medie de viață era mai mică și oamnenii foarte sensibili erau mai repede secerați de boală. Se știe că actul artistic presupune un consum enorm de energie, o cheltuie nervoasă intensă care determină adesea tulburări vegetative, uneori cu repercusiuni organice. Medicina actuală, cu progresele ei, oferă mai mulți ani de creație artistică. De pe urma progreselor medicinei a cîștigat mai ales categoria vîrstnicilor, astfel că asistăm astăzi la din ce în ce mai multe opere de atră de maturitate și la perioade de creație mai întinse.

Artistul ca pacient constituie o problemă deosebit de interesantă pentru medicina de totdeauna.

Medicul, personaj de operă

Un aspect interesant de contingentă a medicinei cu muzica este și apariția medicului ca personaj de operă.

Fenomenul trebuie considerat în strînsă legătură cu istoria civilizației și a teatrului și cu situația socială a medicului de-a lungul vremilor.

Astfel, dacă în epoca feudală, artistul, în special în Italia, era de obicei un artist rezidențial, atașat seniorului pentru care crea opere cu subiecte mai ales mitologice, cu eroi și semizeii, făcând uneori și aluzii flatante la Mecena, în orînduirea burgheză, căminul intim al burghezului făcea necesară o artă mai intimă. Artistul recurge acum ca subiect la micile aventuri ale vieții cotidiene, uneori la evenimentele obișnuite. Pictorii renașterii olandeze coboară din înălțimile olimpice și se preocupă acum de decorarea interioarelor burgheze. Ei vor reprezenta între altele și pe *medicul de familie*, vizitînd un bolnav, examinînd un flacon de urină sau făcînd operații obișnuite: extracții dentare, imobilizarea unei fracturi. Acest gust burghez se manifestă și în operele muzicienilor germani și olandezi. Madrigalierii își aleg adesea subiectele din intimitățile vieții de familie, în care apare uneori și medicul.

În Italia, artistul eliberat din mediul palatelor lui de Medicis, Sforza sau Borgia, iese în piață, în fața marelui public, care devine noul său stăpîn. Ia naștere o artă nouă, *commedia dell'arte*. Același fenomen se întîmplă și în operă, care devine accesibilă tuturor, părăsind tragediile Euridicei sau Ifigeniei, și cîntînd viața cotidiană. În spectacolele populare apare și „doctorul” omniscient, care vindecă răni, pune ventuze, dar vindecă și... suferințele sentimentale, dînd sfaturi și chiar transmițînd „bilețele dulci”.

Este interesantă marea diferență în felul de a considera medicul între lumea protestantă germană și lumea italiană, catolică. Lumea protestantă vorbește de medic în termeni respectuoși, în timp ce italienii îl reprezintă ca pe un fel de vagabond, a cărui știință se confundă adesea cu vrăjitoria.

Commedia dell'arte, această comedie „de tîrg”, ce se ocupă de viața oamenilor obișnuiți tratată sub formă de farsă și din care va ieși comedia franceză, manifestă în general o concepție absurdă despre medic, concepție care va persista prin tradiție și în teatrul lui Mollière. Aceeași concepție defavorabilă despre

medic se va perpetua și în genul *operei bufă*, care ia naștere în secolul al XVIII-lea.

Nota fundamentală este *ironică*, moștenită de la *commedia dell'arte* și de la comedia franceză. În opera bufă italiană, al cărei inițiator a fost Pergolese, medicul apare fie ca un vrăjitor modernizat care împrăstie grijile și relele cu băuturi misterioase, talismane și incantații (*Elixirul dragostei* de Donizetti), fie ca un mijlocitor de intrigi amoroase, complet străin de adevărata medicină („doctorul” Malatesta din *Don Pasquale*, de Donizetti), fie colaborînd cu subchirurgul, care este în același timp și bărbier (*Bărbierul din Sevilla*, de Rossini). Nu numai opera bufă italiană, dar și operele clasice germane păstrează tradiția molierească, mai mult sau mai puțin ironică. În nemuritoare opera a lui Mozart, *Nunta lui Figaro*, scrisă pe un libret după piesa lui Beaumarchais, „doctorul” Bartolo nu se ocupă decît de intrigi, conspirînd în mod josnic împotriva lui Figaro, spre deosebire de „doctorul” Malatesta al lui Donizetti, care se ocupă și el cu intrigi, dar totuși pentru o cauză mai bună.

Aceste tipuri scenice de medic erau de fapt aspecte *caricaturale*, moștenite din secolele al XVI-lea—al XVII-lea, complet opuse realității și situației sociale a medicului de după Revoluția franceză, din perioada triumfului gîndirii materialiste. Ele erau păstrate numai pentru a servi subiectelor de farsă și amuzament ale operelor bufă ale lui Rossini, Donizetti etc.

Mai aproape de realitatea socială, satirizînd un aspect negativ, arghirofil al unor medici, este opera bufă a lui Dittersdorf, *Medicul și farmacistul*. Fondul complicațiilor are un caracter pecuniar: farmacistul este furios pe onorariile unor medici, căci el consideră că poate vindeca și el, fără ajutorul acestora, iar medicul declară că se poate dispensa de farmacist și că-și poate prepara singur o pilulă sau o poțiune.

Curentul romantic deformează și el uneori imaginea medicului. Acesta devine în *Povestirile lui Hoffmann* un personaj magic, un vrăjitor de care depinde viața și moartea, dar mai ales un geniu al răului. „Doctorul”